

Ett kunskapslyft för barnets rättigheter

Slutredovisning av uppdrag Ju2021/04139 (delvis),
Ju2021/03106, Ju2021/00597

Innehåll

Uppdraget	2
Brottsoffermyndighetens verksamhetsområden	2
Utgångspunkter.....	2
Barnombudsmannens nätverk och andra nätverk	3
Handlingsplan och styrdokument	3
Några insatser med barnrättsperspektiv under 2022.....	4
Insatser för att främja tillämpningen av nya bestämmelser mot hedersrelaterad brottslighet.....	4
Syskonvåld.....	4
Informationssatsningar om sexualbrottslagstiftningen	5
Barn som bevittnar våld.....	5
Information om ersättningspraxis	6
Utvecklingsområden	7
Övergripande utvecklingsområden	7
Barnets bästa i Brottsoffermyndighetens handläggning	8
Bevakning av ärenden med underåriga sökande	10
Principalansvar	10
Rutiner för att beakta barnets bästa på regressenheten	11
Att göra myndigheten känd, tillgänglig och anpassad för barn som är brottsoffer	13
Utbildningsinsatser	14
Brister i efterlevnaden av barnkonventionen som rör brottsutsatta barn	15
Polisens informationsskyldighet.....	15
Brottsofferperspektivet i en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.....	16
Barns röster och barnanpassad information.....	17
Ersättning till sökande som företräds av särskild företrädare.....	18

Ett kunskapslyft för barnets rättigheter

Uppdraget

Brottsoffermyndigheten har i enlighet med regleringsbrevet för 2021 ingått i Kunskapslyftet för barnets rättigheter. Myndighetens uppgift har varit att fortsatt analysera eventuella behov av att utveckla den praktiska tillämpningen av barnets rättigheter enligt barnkonventionen inom sitt verksamhetsområde. Vidare ska myndigheten vidta åtgärder utifrån de utvecklingsområden som identifierats och, i den mån det är möjligt, redovisa resultat. Vid behov ska myndigheten få stöd från Barnombudsmannen. Brottsoffermyndigheten ska redovisa uppdraget till Regeringskansliet, justitiedepartementet med kopia till arbetsmarknadsdepartementet senast den 31 mars 2023.

Brottsoffermyndighetens arbete med Kunskapslyftet har inriktats på myndighetens kärnverksamheter, Brottskadeenheten, Regressenheten och Brottsofferfonden och Kunskapscentrum, och projektgruppen för Kunskapslyftet har följaktligen bestått av representanter för dessa verksamheter.

Brottsoffermyndighetens verksamhetsområden

I arbete med Kunskapslyftet har en distinktion gjorts mellan myndighetens interna arbete, det vill säga myndighetens handläggning av ärenden som rör enskilda barn, och myndighetens externa arbete med brottsutsatta barn. Det interna arbetet berör enskilda barn som söker brottskadeersättning, barn som är gäldenärer och barn som kontaktar myndigheten för allmänna frågor eller för att få information om frågor som rör brottsutsatthet. Hur det interna arbetet har genomförts på de respektive enheterna redovisas under rubriken Utvecklingsområden.

Brottsoffermyndighetens externa arbete berör alla brottsutsatta barn och utgår från myndighetens uppgift att främja alla brottsoffers rättigheter, behov och intressen. Det arbetet har varit inriktat på rättsväsendets hantering av brottsutsatta barn och redovisas under rubriken Bristar i efterlevnaden av barnkonventionen.

Utgångspunkter

Innan Brottsoffermyndigheten fick i uppdrag att ingå i Kunskapslyftet hade barnkonventionen tillämpats bara i begränsad omfattning, och myndighetens anställda hade liten erfarenhet av att arbeta med konventionens rättigheter. Utvecklingsarbetet under året har handlat om att identifiera konkreta situationer där myndigheten i större utsträckning kan tillämpa barnkonventionens grundprinciper. Fokus har varit på artikel 12 och barns delaktighet, vilket för brottskadeenhetens och regressenhetens del handlar om kommunikering med barn, och för Kunskapscentrums del handlar om information riktad till gruppen barn och unga.

Arbetet har lett till nya insikter och till att nya frågeställningar har uppmärksammats gällande kontakter med barn och hur text ska utformas.

Barnombudsmannens nätverk och andra nätverk

Barnombudsmannen har i uppdrag att stödja de statliga myndigheterna i arbetet med att genomföra Kunskapslyftet. Brottsoffermyndigheten har deltagit i de nätverksträffar som hållits under året som framförallt har bestått av diskussioner och workshops. Mötena, som bland annat varit inriktade på information till barn och principen om icke-diskriminering, har gett möjligheter att ta del av andras erfarenheter, och att reflektera över sin egen verksamhet tillsammans med andra i nätverket.

Brottsoffermyndigheten har besvarat den enkät som skickats ut av Barnombudsmannen för att ge ett underlag för dess slutrapportering av uppdraget Barnrätt i praktiken. Enkätens frågor gällde myndigheternas interna arbete med att genomföra barnkonventionen och Barnombudsmannens stöd. Barnombudsmannen har också hållit en intervju med Brottsoffermyndigheten om arbetet med Kunskapslyftet för barns rättigheter.

Brottsoffermyndigheten kommer fortsätta att delta i de nätverksträffar som Barnombudsmannen arrangerar. Därutöver deltar myndigheten på Bris regionala nätverksträffar, och i Socialstyrelsens nätverk för barns delaktighet internt, som har fokus på barns medverkan.

Handlingsplan och styrdokument

Brottsoffermyndighetens handlingsplan för barnrättsarbetet under 2022-2025 anger myndighetens övergripande mål utifrån barnkonventionens grundläggande principer och myndighetens olika verksamhetsområden. Handlingsplanen ska vara en utgångspunkt för verksamhetsplaneringen och ska omsättas i konkreta mål, delmål, aktiviteter och åtgärder. Under våren 2023 har handlingsplanen kompletterats med konkreta mål för regressenheten.

Brottsoffermyndighetens stödmaterial för bedömning av barnets bästa ska utgöra ett hjälpmedel för verksamheterna i deras arbete med barnrättsperspektivet, och kommer att kompletteras med specifika riktlinjer eller checklistor för de berörda verksamheterna. Brottsoffermyndigheten lät under året Barnombudsmannen se över och kommentera stödmaterialen och det finns nu tillgängligt för hela personalen.

Under året har Brottsoffermyndighetens projekt- och kommunikationsplan reviderats med skrivningar om barnrätts- och funktionshinderperspektiv. Det innebär bland annat att den som inleder ett nytt projekt ska redogöra för om och hur projektet och dess resultat kommer att påverka barn, och hur det kan säkerställas att projektet följer barnkonventionens grundprinciper. Likaså har Brottsoffermyndighetens riktlinjer för att svara remisser kompletterats med en skrivning om barnrättsperspektivet.

Några insatser med barnrättsperspektiv under 2022

Insatser för att främja tillämpningen av nya bestämmelser mot hedersrelaterad brottslighet

Under 2021-2022 hade Brottsoffermyndigheten i uppdrag att genomföra insatser för att främja tillämpningen av de nya bestämmelser mot hedersrelaterad brottslighet som trädde i kraft den 1 juli 2020. Uppdraget samordnades av det Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötland. Målgrupperna var personer som utsätts för eller riskerar att utsättas för olika typer av hedersrelaterat våld och förtryck, primärt barn och unga upp till 18 år. Uppdraget redovisades genom en myndighetsgemensam vägledning. För att bidra med mer hållbar information för målgruppen tog Brottsoffermyndigheten fram egen information till webbplatsen brottsoffermyndigheten.se. Informationen, som finns under fliken Hedersrelaterad brottslighet, synliggör olika rättigheter som är viktiga för den grupp av barn och unga som kan vara utsatta för hedersförtryck. Det gäller till exempel rätten att bli kär i vem en vill, rätten att välja hur en vill leva sitt liv och rätten till utbildning.

Inom ramen för uppdraget har Brottsoffermyndigheten, i den mån det har varit möjligt, tagit hänsyn till barnrättsperspektivet. I en kvalitativ undersökning som gjordes inom ramen för uppdraget fick myndigheterna ett underlag till kommande åtgärder. Personer som själva varit utsatta för hedersförtryck beskrev i undersökningen att de tyckte det var viktigt att känna till sina rättigheter. Undersökningen visade också att nyanlända generellt, och nyanlända HBTQI-personer i synnerhet, behöver information om sina rättigheter i Sverige vid det första mötet med myndigheter.

Under 2022 bedrev Brottsoffermyndigheten tillsammans med flera andra myndigheter en informationskampanj i två omgångar för att lyfta fram de lagändringar som har införts de senaste åren för att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Brottsoffermyndigheten anordnade i december en temadag om hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med temadagen var att sprida information och kunskap om forskning och praktiskt arbete i Sverige för att motverka och förebygga hedersrelaterad brottslighet.

Syskonvåld

Brottsoffermyndigheten har genom Brottsofferfonden finansierat en av de första svenska studierna någonsin om syskonvåld, en form av våld som kan få stora och långsiktiga konsekvenser för de som utsätts. Studien heter Syskonvåld och syskonbråk - en studie om gränsdragningsproblematikens innebörd och konsekvenser och den har genomförts av sociologerna Veronica Burcar Alm och Anna Rypi vid Lunds universitet.

Projektets syfte har varit att få en ökad kännedom om de utsatta individernas erfarenheter och upplevelser av syskonvåld. Den här typen av våld har setts som en privatsak, precis som mäns våld mot kvinnor gjorde för 50 år sedan, och har dolts inom ramen för familjens tystnadskultur. I syfte att nå ut till praktiskt verksamma uppmärksammade Brottsoffermyndigheten forskningsprojektet på flera sätt under 2022, med information på myndighetens webbplats, med en film där Veronika Burcar Alm och Kristina Staffansson, socionom vid Centrum mot våld, berättar om den här typen av våld, samt genom en webbsändning där forskningsprojektet presenterades.

Informationssatsningar om sexualbrottslagstiftningen

I september 2021 fick Brottsoffermyndigheten regeringens uppdrag att genomföra fortsatta informationssatsningar om sexualbrottslagstiftningen. I uppdraget ingick att sprida det informations- och utbildningsmaterial som Brottsoffermyndigheten tagit fram under genomförandet av ett sexualbrottsuppdrag som slutredovisades 2021. En utgångspunkt i det uppdraget var barns rätt till skydd mot sexuella övergrepp, liksom rätten till yttrandefrihet som omfattar rätten att ta emot information. Inom ramen för det föregående uppdraget hade myndigheten lanserat en webbaserad utbildning med tillhörande lärarhandledning om innebörden av Sveriges sexualbrottslagstiftning.

Brottsoffermyndigheten riktade under 2022 fortsatta informationsinsatser till målgruppen genom att annonsera på webbplatser som tillhandahåller lektionsmaterial till lärare och annan skolpersonal, gjort e-postutskick samt genomfört tre webbsändningar för yrkesverksamma inom skolan. Myndigheten medverkade vid externa arrangemang som mässor, konferenser och utbildningsdagar för att sprida information om utbildningsmaterialet.

Spridningsinsatserna genererade över 20 000 besökare till frivilligtsex.se/skola under 2021 och under 2022 hade webbplatsen cirka 31 000 besökare. Slutsatsen är att de insatser som genomfördes under spridningsuppdraget bidragit till genomförande av artiklarna 12 och 13 i barnkonventionen. De har gett ökad kännedom om utbildningsmaterialet i skolor och därigenom lett till en ökad kunskap hos målgruppen unga i högstadie- och gymnasieåldern om innebörden av sexualbrottslagstiftningen.

Barn som bevittnar våld

Under 2021 fick Brottsoffermyndigheten i uppdrag att ta fram en webbaserad utbildning om barn som bevittnar våld och i juni 2022 anordnade myndigheten en konferens i Stockholm om barn som bevittnat och utsatts för våld där myndigheten presenterade den nya webbutbildningen.

Den innehöll presentationer om bevittnandets konsekvenser för barnen, domstolens och familjerättens ansvar, vad det innebär för brottsutsatta barn att vistas på skyddat boende och den ersättning de utsatta kan få efter att ha utsatts för barnfridsbrott.

Information om ersättningspraxis

Med utgångspunkt i barnrättsperspektivet ska brottsskadeenheten i enlighet med Brottsoffermyndighetens handlingsplan för barnrättsarbetet bidra till och sprida information om praxisutveckling avseende nivåerna för kränkingsersättning för brott som riktas mot barn, med särskilt fokus på barnfridsbrottet. Under 2022 har myndigheten publicerat information på sin webbplats om beslut som tagits rörande barnfridsbrottet.

I några beslut som tagits om ersättning till underåriga har barnrättsperspektivet särskilt beaktats. Brottsoffermyndigheten tog under 2022-2023 ställning till en ansökan gällande ersättning för fyra syskon som under en stor del av sin barndom utsatts för och bevittnat grova våldtäkter mot barn samt mycket allvarliga former av grov fridskränkning begångna av deras pappa. Nämnden för brottsskadeersättning prövade inledningsvis brödernas rätt till ersättning för personskada och kränkning. Därefter har myndigheten prövat deras rätt till statlig bevittnandeersättning.

I enlighet med brottsskadelagen bestäms ersättningen efter vad som är skäligt med hänsyn till hur grovt det bevittnade brottet är. Vid bedömningen av ärendet och mängden bevittnade gärningar tog Brottsoffermyndigheten särskilt hänsyn till barnrättsperspektivet, genom att beakta den kunskap som finns om barn som upplever och bevittnar våld i hemmet. I det aktuella ärendet hänvisade myndigheten till att barn som förstår att våld eller andra brottsliga gärningar är på gång kan utveckla skyddsmekanismer och hitta tekniker för att avskärma sig från våldet. De kan till exempel gömma sig eller sätta på sig hörlurar med hög musik för att slippa höra när föräldrarna eller andra närstående bråkar. När barnet agerar för att slippa bevittna brottet men stannar kvar i hemmet bör omständigheterna många gånger vara sådana att barnet, trots att han eller hon försökt freda sig, kan anses ha bevittnat gärningen eller i vart fall dess inledande skede genom att höra den. Mot den bakgrunden bestämde myndigheten ersättningen till 150 000 kronor vilket är det hittills högsta belopp som har utgått. Vid bestämmandet av ersättningens storlek beaktades den synnerligen allvarliga skada, kränkning och fara som de bevittnade gärningarna medfört för det barn som utsatts.

I ett annat beslut utsattes två barn för barnfridsbrott i Sverige. Deras pappa dömdes för brottet men han och barnen saknade uppehållstillstånd i Sverige. Frågan gällde om ersättning skulle lämnas mot bakgrund av den bestämmelse i brottskadelagen som säger att brottskadeersättning lämnas inte om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av staten. Med beaktande av att brottet hade riktats mot barn som inte själv kunnat råda över omständigheterna kring att de vistats i Sverige, deras låga ålder, och i ljuset av barnkonventionen, bedömde Brottsoffermyndigheten att barnen hade tillräcklig anknytning till Sverige för att det skulle vara rimligt att staten lämnade brottskadeersättning.

Utvecklingsområden

Övergripande utvecklingsområden

Brottsoffermyndighetens mål är att utveckla tillämpningen av barnkonventionen både i internt arbete och i det övergripande arbetet för brottsutsatta barn i Sverige. De huvudsakliga målsättningar som identifierats i myndighetens interna arbete är att:

- ta fram rutiner för att göra bedömningar av vad som är barnets bästa i relevanta situationer i myndighetens handläggning
- göra myndigheten känd, tillgänglig och anpassad för barn som är brottsoffer
- genomföra de utbildningsinsatser som behövs för att personalen ska kunna tillämpa barnkonventionen.

Brottsoffermyndigheten har kunnat konstatera att det krävs ett reformarbete för att implementera ett strukturerat barnrättsarbete i myndighetens kärnverksamheter eftersom många ärenden, projekt och uppdrag rör barn direkt eller indirekt. Att hitta lämpliga avgränsningar i utvecklingsarbetet, som till exempel vid vilka ärendetyper och i vilka åldrar det är lämpligt att kommunicera med barn är en utmaning för myndigheten.

Brottsoffermyndigheten kommer, sedan regeringsuppdraget avslutats, att fortsätta arbetet med den praktiska tillämpningen av barnkonventionen i sina verksamheter, med utgångspunkt i de målsättningar som slagits fast i handlingsplanen, för att barnrättsperspektivet ska utgöra en naturlig del i det löpande arbetet. För att kunna göra det krävs att referensgruppen fortsätter sitt arbete under ledning av en projektansvarig, och att det upprättas en aktivitetslista.

Barnets bästa i Brottsoffermyndighetens handläggning

Ett av myndigheten övergripande mål har varit att ta fram rutiner för att göra bedömningar av vad som är barnets bästa i relevanta situationer i tre av myndighetens kärnverksamheter. Rutinerna ska beskriva ett arbets sätt i flera steg, som ska dokumenteras och följas upp av enhetschefer. Ett stödmaterial för bedömning av barnets bästa har upprättats som stöd för enheterna och det ska kompletteras med mer specifika riktlinjer eller checklistor för de berörda verksamheterna.

Brottskadeenheten har under året följt upp målsättningen att ta fram rutiner för att göra bedömningar av vad som är barnets bästa i relevanta situationer i myndighetens handläggning.

Diskussionen om hur prövningen av barnets bästa ska göras på brottskadeenheten har företrädesvis handlat om att myndigheten i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen i ökad utsträckning ska kommunicera med barn som är sökande. Att fokus har lagts på rätten till delaktighet beror på att det är i förhållande till den rättigheten som de största utvecklingsmöjligheterna finns att tillämpa barnrättsperspektivet.

Artikel 12.2 i barnkonventionen anger att barnet ska ges möjlighet att höras direkt eller indirekt, i alla rättsliga och administrativa förfaranden som rör barnet. Den innebär en skyldighet för rättsväsendet, dels att ge barnet förutsättningar att komma till tals, dels att tillmäta barnets åsikt betydelse i det som saken rör, i förhållande till barnets ålder och mognad. För att kunna bedöma vad som är till barnets bästa i en fråga som rör barnet är det viktigt att barnets åsikter inhämtas och att det i bedömningen tas hänsyn till dessa.

Brottsutsatta barn som saknar rättslig handlingsförmåga är beroende av vårdnadshavare eller ombud vilket gör att deras rättigheter inte alltid tillvaratas. Ett steg i utvecklingen mot att göra barn mer delaktiga i handläggningen av brottskadeärenden är att vårdnadshavare och ombud som sökt ersättning för barns räkning håller barnet informerat och delaktigt i ärendet utifrån sin ålder och mognad. Barn som utsatts för brott ska få insikt om rätten till upprättelse och att de kan få ersättning på grund av vad de utsatts för. Därför kommer Brottsoffermyndigheten, i ärenden där sökande är underåriga, i sina bekräftelsebrev understryka betydelsen av att vårdnadshavarna, utifrån barnets ålder och mognad, bör hålla barnet informerat och delaktigt i ärendet.

Brottsoffermyndigheten ser också möjligheter att informera barn när beslut fattas som rör dem. Även här handlar det om att synliggöra upprättelsen för barnet.

Det är också viktigt att äldre barn känner till att ersättningen primärt kommer barnet till godo då det blir myndigt, i de fall där det krävs konto med överförmyndarspär. Här pågår en diskussion om hur myndigheten ska utveckla sin information riktad till barn, till exempel genom kommunikering och på myndighetens webbplats.

När det faktum att den sökande är ett barn blir avgörande för ett beslut att antingen bifalla eller avslå en ansökan, eller att höja ersättningsnivån utöver den som gäller enligt praxis, anges det nu i beslutet att barnrättsperspektivet har beaktats.

Brottsoffermyndigheten har också övervägt att regelmässig eller åtminstone utökad utsträckning kommunicera underlaget i brottsskadeärenden både till vårdnadshavaren och till barnet som utsatts för brott. En förutsättning i sammanhanget är att en utredning eller handläggning som involverar barn inte ska innebära en ytterligare skada för barnet. I den här situationen finns det en risk att barn som kontaktas av myndigheten kan bli så kallat sekundärt viktimerade eftersom de kan konfronteras med minnen av brott de utsatts för, som i vissa fall kan ha varit traumatiserande händelser. Myndigheten har begränsade möjligheter att bedöma de förhållanden som det underåriga barnet lever med och vilka konsekvenser brottet inneburit för barnet. Därför är det svårt att avgöra när kommunikation är lämpligt. Problematiken handlar således om att åstadkomma en rimlig balans mellan att informera barnet och göra det delaktigt i enlighet med ålder och mognad och att skydda barnet.

Utgångspunkten är att barn som utsatts för brott inte ska skyddas från att delta i rättsprocessen. Därför är det inte givet att risken att konfronteras med obehagliga minnen med nödvändighet ska väga tyngre än rätten till delaktighet. Här krävs överväganden och riktlinjer för att handlägga de aktuella ärendena på ett barnvänligt och samtidigt effektivt sätt.

Det kan till exempel finnas förutsättningar att kommunicera med barn som är över 15 år och där det inte gått alltför lång tid sedan barnet utsattes för brott. Som ett minimum ska kommunikering ske vid eventuella rättsförluster i samband med beslut om jämknings och avisning på grund av att barn eller förälder inte medverkat i utredningen. Brottskadeenheten har tagit fram ett förslag till en rutin för handläggning av ansökningar av barn under 18 år med riktlinjer för kommunikering med det berörda barnet och vårdnadshavarna. Det betyder att en prövning av om det är till barnets bästa att delge barnet information i ärendet görs genom en tjänsteanteckning i ärendet. För att komma fram till i vilken utsträckning myndigheten ska kommunicera med barn i olika situationer och för att hitta lämpliga avvägningar och arbetsätt har myndigheten anlitat en extern barnrättskonsult.

Bevakning av ärenden med underåriga sökande

Ansökningar från sökande som är under 18 år avvisas, avslås eller avskrivs regelmässigt av Brottsoffermyndigheten om sökanden inte har uppgett om det finns en försäkring från vilken ersättning kan utgå, eller om gärningspersonen har möjlighet att betala skadeståndet. I dessa situationer känner inte myndigheten till om barnets vårdnadshavare eller företrädare verkat för att barnet ska kunna få den ersättning de har tilldömts i rättsprocessen.

Med ett barnrättsperspektiv som grund vill brottsskadeenheten arbeta för att säkra barnets rätt till brottsskadeersättning i den här situationen. Det skulle kunna ske genom att myndigheten inför en rutin som innebär att den informerar sökanden om rätten till ersättning när denne blivit myndig.

Den sökande som fått sin ansökan avslagen, avvisad eller avskriven kontaktas då av Brottsoffermyndigheten. I ett brev riktat till sökande kan myndigheten ta reda på om hen fått ersättning efter att ansökan slagits av, avskrivits eller avvisats, eller om hen önskar att myndigheten ska pröva hens rätt till brottsskadeersättning. Återkopplingen möjliggörs genom en bevakning som myndigheten inför i sitt ärendehanteringssystem för de som under året fyller 18 år och fått sin ansökan avvisad. En sådan process kräver IT-stöd i myndighetens ärendehanteringssystem och utökade personella resurser. Ett arbete har påbörjats med att undersöka vilka modeller för bevakning som skulle tjäna myndighetens syften bäst. Målsättningen är att därefter testa arbetet med återkoppling till sökande. Ett sådant arbetssätt kräver dock överväganden gällande personella resurser, till exempel hur långt tillbaka myndigheten kan söka relevanta ärenden. Mot den bakgrunden, måste den här processen för närvarande ses som ett utvecklingsbehov eftersom myndigheten i nuläget måste prioritera den ökade inströmningen av ärenden.

Principalansvar

Den som har utsatts för brott av en person som är under 18 år kan rikta skadeståndskrav mot både skadevällaren och dennes vårdnadshavare.

Vårdnadshavare är skyldiga att ersätta personskador och kränkning som deras barn orsakar. Den skyldigheten gäller upp till ett belopp som motsvarar en femtedel av prisbasbeloppet det år då skadan inträffade. Brottskadeersättning lämnas inte om det finns möjlighet att få ersättning av skadevällaren eller dennes vårdnadshavare.

När sökande inte begärt skadestånd av skadevällaren eller vårdnadshavarna och inte kunnat visa att vårdnadshavarna saknar betalningsförmåga kan inte full brottsskadeersättning utgå. Brottsoffermyndigheten hänvisar i dessa fall den skadelidande till att föra en civilrättslig talan. Om talan mot vårdnadshavarna inte förts och dessa kan antas ha betalningsförmåga, kan brottsskadeersättning inte lämnas för den del som vårdnadshavarna har att ansvara för.

För att få skadestånd måste sökande skicka ett skriftligt krav till vårdnadshavarna till den som begått brottet. Om dessa inte betalar kan de ansöka om ett betalningsföreläggande hos Kronofogden för att få kravet fastställt, alternativt direkt väcka talan vid tingsrätten. Därefter kan de begära utmätning hos Kronofogden. Först när sökande, trots detta inte kan få skadeståndet kan de återkomma till Brottsoffermyndigheten. När brottsoffret är ett barn måste barnet förlita sig på att en vuxen person framför betalningskrav och eventuellt en tvistemålstalan mot den minderåriga gärningspersonens vårdnadshavare.

Det är en procedur som är tveksam från ett barnrättsperspektiv, och inte i linje med ett barnvänligt rättsväsende. Barnet måste i det här fallet förlita sig på att en vuxen framför betalningskrav och eventuell tvistemålstalan mot en minderårig gärningsperson. Ett bättre sätt är därför att myndighetens regressenhet istället för talan mot gärningspersonens föräldrar. Mot den bakgrunden ser myndigheten för närvarande över frågan om hur ärenden där sökande utsatts för brott av minderåriga kan handläggas på ett mer barnvänligt sätt.

Rutiner för att beakta barnets bästa på regressenheten

Enligt 2 kap. 4 § Skadeståndslagen ska den som vållar skada före fyllda 18 år ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till dennes ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Det betyder att regressenheten som återkräver unga gärningspersoner på utbetald brottskadeersättning måste göra en skälighetsbedömning.

Regressenheten har under året arbetat med att utveckla en barnrättslig rutin för att handlägga regresskrav mot gärningspersoner som är under 15 år vid tiden för brottet. Den innebär att regressenheten ska kommunicera med det berörda barnet för att kunna göra en dokumenterad prövning av om det är till barnets bästa att rikta ett krav mot barnet för den utbetalda brottskadeersättningen. Därför har regressenheten tagit fram ett brev som riktar sig till personer under 18 år som begått brottet innan de fyllt 15 år, och som har begått brott för vilka brottskadeersättning har betalats ut. I brevet informeras mottagaren om att hen har möjligheter att göra sin röst hörd, gällande till exempel omständigheter som kan ha betydelse för bedömningen innan Brottsoffermyndigheten avgör om det är det bästa för barnet att kräva tillbaka den utbetalda brottskadeersättningen. Rutinen omfattar också möjligheter att vidta kompenserande åtgärder i de fall då ett annat intresse får väga tyngre än vad som identifierats som barnets bästa.

Regressenheten har också reviderat den mall som används vid föredragning av ärenden där gärningspersonen är under 15 år och ett antal ärenden har föredragits för juristerna enligt den nya mallen.

Det har lett till att enheten har kunnat sälla fram ett antal ärenden där det är lämpligt att kommunicera med de unga gärningspersonerna. Under hösten 2023 kommer enheten att utvärdera hur kommuniceringsbrevet har mottagits.

Inledningsvis har fokus varit på att färdigställa, implementera och utvärdera rutinen för gärningspersoner som är under 15 år. Det långsiktiga målet är att enheten ska ha rutiner på plats även för den äldre åldersgruppen, och att dessa ska ha implementerats, utvärderats och vid behov reviderats.

Regressenheten ska också ta fram information för myndighetens webbplats som är anpassad för och riktad till barn och vårdnadshavare till unga gärningspersoner som har en skuld till Brottsoffermyndigheten.

Brottsofferfonden

Brottsofferfonden ska stimulera omfattningen av och kvaliteten på brottsofferarbetet och brottsofferforskningen i Sverige. Det är Rådet för Brottsofferfonden som lämnar bidrag till de ansökningar till fonden som håller högst kvalitet. Brottsoffermyndigheten genomför olika informationsinsatser för att stimulera till fler ansökningar till Brottsofferfonden. Som en del i arbetet med Kunskapslyftet har Brottsoffermyndigheten övervägt i vilken utsträckning det är möjligt att synliggöra barnrättsperspektivet för de som vill söka medel från Brottsofferfonden. Myndigheten beslutade under det första uppdraget med Kunskapslyftet, att ett första steg för att tillämpa barnkonventionen i brottsofferfondens handläggning kunde vara att genomföra en undersökning av hur stor andel av fondens medel som i nuläget går till projekt som uppmärksammar barnrättsperspektivet.

En kartläggning av ansökningar som beviljats medel under 2022 har nu genomförts. Den har utgått från sökande som haft målsättningen att förbättra brottsutsatta barns situation eller som, direkt eller indirekt, hänvisat till någon av barnkonventionens grundläggande principer. Av de totalt 432 ansökningar som beviljades medel under 2022 hade cirka 180 beviljade ansökningar och 50 grundutbildningar för brottsofferjourer uppmärksammat barnperspektivet eller barnrättsperspektivet.

De beviljade ansökningarna gällde bland annat informationssatsningar om våld mot barn och unga, grundutbildningar där våld mot barn kan utgöra en del och skolans roll i att stötta barn som blir utsatta för våld. Av de forskningsprojekt som beviljades medel under året handlade sju om barns våldsutsatthet. Ett av dem som berör artikel 12 och barns rätt att höras finns forskningsprojektet Barns röster och den rättsliga hanteringen av ärenden där barn bevittnat brott mellan närstående.

Några av projekten rör särskilt utsatta grupper av brottsutsatta barn som till exempel barn som lever i skyddat boende, barn med kommunikativa svårigheter, däribland yngre förskolebarn och barn med kognitiva funktionsnedsättningar, som har mycket svårt att komma till tals under barnförhör.

Nästa steg är att undersöka om barnrättsperspektivet har synliggjorts vid genomförandet av projekt som fått medel under 2022. Därefter kan det övervägas om, och i så fall hur, de som söker medel från fonden i framtiden kan uppmärksammas på tillämpningen av barnkonventionen i brottsofferinriktade projekt.

Att göra myndigheten känd, tillgänglig och anpassad för barn som är brottsoffer

Den övergripande målsättningen att göra myndigheten känd, tillgänglig och anpassad för barn kräver flera insatser. Brottsoffermyndigheten har tagit fram information riktad till barn och unga inom ramen för olika uppdrag och myndigheten arbetar kontinuerligt med att sprida kännedom om sitt material på temadagar och andra evenemang.

Målsättningen på längre sikt är att i större utsträckning göra barn delaktiga i den information som myndigheten tar fram. Det kan ske genom att Brottsoffermyndigheten genomför egna studier med brottsutsatta barn för att få en tydligare bild av deras erfarenheter och önskemål gällande information. Det här är en av de frågor som diskuterats på Kunskapscentrum och på de utbildningar som ägt rum under uppdragets genomförandetid.

I arbetet med att utveckla rutiner för att i större utsträckning kommunicera med barn har både brottsskadeenheten och regressenheten identifierat behov att utveckla sin information. Ett utvecklingsbehov är att ta fram mer barnanpassad information gällande återkrav och brottsskadeersättning till myndighetens ordinarie webbplats.

En prioriterad åtgärd i förhållande till det här utvecklingsområdet är att uppdatera Brottsoffermyndighetens webbplats jagvillveta.se. Arbetet påbörjades under 2022 och kommer under 2023 att bedrivas inom ramen för det uppdrag som myndigheten har att genomföra riktade informationinsatser till personer i särskilt utsatt situationer, till exempel barn och unga samt personer som lever under hedersrelaterat våld och förtryck. I det arbetet kommer större vikt att läggas på barns rättigheter. Barns egna berättelser om brottsutsatthet ska också ges större plats för att skapa igenkänning.

Genom en studie som genomfördes under 2021 fick Brottsoffermyndigheten värdefulla synpunkter både av barn och av nyckelpersoner om webbplatsen jagvillveta.se och dess utvecklingsbehov. Den övergripande slutsatsen var att webbplatsen är uppskattad men att barns kunskap om sina rättigheter vid brottsutsatthet är låg och behöver förbättras. Myndighetens målsättning i arbetet med informationen har varit att samverka med andra aktörer som informerar barn för att kunna utveckla webbplatsen jagvillveta.se.

Därför genomförde myndigheten under hösten två möten med aktörer som träffar brottsutsatta barn och som själva tar fram information till barn. Dessa möten gav värdefull information om vad som är viktigt att tänka på i framtagandet av information, och skapade ett kontaktnät för framtida utbyte om webbplatsen.

Därutöver har en tillgänglighetsgranskning av webbplatsen genomförts. Webbplatsen jagvillveta.se med tillhörande lärarhandledning Liten och trygg togs fram innan lagen om tillgänglighet till digital offentlig service trädde i kraft.

Webbplatsen ligger idag kvar i ett webbpubliceringssystem som Brottsoffermyndigheten tidigare använt. Ett lämpligt första steg i migreringsprocessen var att undersöka tillgängligheten i den befintliga lösningen. En extern konsult har genomfört en tillgänglighetsgranskning som ska utgöra underlag för kommande lösning, för att så långt det går bevara webbplatsens befintliga manér och uttryck för en bibehållen igenkänning. Granskningen visade att det finns brister i webbplatsens tillgänglighet och att webbplatsen inte uppfyller gällande krav. Den kommer därför att behöva anpassas när det gäller struktur och design. Dessa kräver tjänster som måste genomföras av en webbyrå och en reklambyrå och det är ett arbete som kommer att ske parallellt med att texterna till jagvillveta.se revideras.

Utbildningsinsatser

Under det första uppdraget som Brottsoffermyndigheten hade inom ramen för Kunskapslyftet hölls en grundläggande digital utbildning för hela personalen som hade tagits fram av projektledare och en praktikant. Den gjordes med avsikt att myndighetens medarbetare senare skulle få möjlighet att få hjälp av en extern utbildare med verksamhets specifika frågor i workshopformat.

I juni 2022 hölls en skräddarsydd personalutbildning inom ramen för Kunskapslyftet med en barnrättskonsult om hur Brottsoffermyndighetens personal kan arbeta praktiskt utifrån ett barnrättsbaserat synsätt i sina verksamhetsområden. Utbildningen inleddes med en gemensam introduktion om barnkonventionen för hela personalen. Den följdes av diskussioner med myndighetens kärnverksamheter; Brottskadeenheten, Regressenheten och Brottsofferfonden och Kunskapscentrum. Diskussionerna utgick från ett underlag med frågeställningar som hade identifierats på enheterna.

En lite längre uppföljning genomfördes i mars 2023 där enheterna fick möjligheter att gå igenom sina erfarenheter av utvecklingsarbetet och ta upp nya frågeställningar som uppkommit under arbetets gång tillsammans med utbildaren. Slutsatserna från diskussionerna kommer att dokumenteras för det framtida arbetet och för att enheterna ska kunna ta fram en aktivitetslista för sitt arbete med barnrättsperspektivet.

Brister i efterlevnaden av barnkonventionen som rör brottsutsatta barn

Polisens informationsskyldighet

I Brottsoffermyndighetens slutredovisning av uppdraget med Kunskapslyftet 2022 uppmärksammade myndigheten fyra frågor av betydelse för brottsutsatta barn i rättsväsendet.

Myndigheten föreslog bland annat att polisens informationsskyldighet i förundersökningskungörelsen borde utvidgas med en bestämmelse som tydliggör att den information som lämnas ska anpassas till vem som är målsägande och dennes möjligheter att ta till sig information. Därför är det tillfredsställande att det i betänkandet En uppväxt fri från våld föreslås att förundersökningskungörelsen utvidgas med en bestämmelse som innebär ett krav på att målsägande som är under 18 år ska få individanpassad information under förundersökningens gång och vid dess avslut. Utgångspunkten bör vara att den som ger informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Barnet ska därtill ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Mot bakgrund av förslaget vill Brottsoffermyndigheten påpeka att om en ny bestämmelse införs, kommer det att kräva utbildningsinsatser för de poliser som har i uppgift att informera brottsoffer. Därutöver kommer det att krävas en utvärdering av hur bestämmelsen efterlevs. Den kan göras inom ramen för en kontinuerlig uppföljning av hur rättsväsendet arbetar med barn som är målsägande, eller som en del av arbetet med att regelbundet följa upp och utvärdera i vilken utsträckning och hur polisens medarbetare informerar brottsutsatta barn, samt om medarbetarna har rätt stöd för att kunna göra det.

Brottsofferperspektivet i en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn

I januari 2023 presenterades betänkandet En uppväxt fri från våld en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Att en strategi för att bekämpa våld mot barn nu ska tas fram är angeläget. Utredningen har uttryckt att ett mål med strategin är att barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses och att våldsutsatta barn ska få rätt till skydd, stöd och behandling. Utredningen framhåller att barn som målgrupp och barns våldsutsatthet bör synliggöras i strategier, handlingsplaner och regeringsuppdrag på närliggande och överlappande områden.

Utredningen utgår från de generella rättigheter som barn har i enlighet med barnkonventionen och som handlar om att skydda barn från våld.

Barnkonventionen är en av de fem grundläggande MR-konventionerna och gäller för livets alla områden. Utöver dessa fem konventioner har en rad rättigheter slagits fast för särskilt utsatta grupper och för specifika sociala problem. Brottsoffer har fått egna rättigheter i enlighet med EU:s brottsofferdirektiv och andra rättsakter som slår fast vilka skyldigheter staterna har gentemot brottsoffer.

En grundläggande förutsättning för att målen i strategin om att bekämpa våld mot barn ska uppnås är att de genomsyras av ett brottsofferperspektiv, som bygger på att brottsoffers rättigheter tillvaratas i arbetet med att implementera strategin. Enligt brottsofferdirektivet ska brottsoffrens personliga situation och omedelbara behov, ålder och mognad beaktas. En grundpelare i brottsofferdirektivet är också att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid tillämpningen av direktivet. Det innebär att när frågor som rör barns rätt till skydd, stöd och deltagande avgörs, ska prövningar av barnets bästa eller barnkonsekvensanalyser göras. På samma sätt ska artikel 12 i barnkonventionen, som fastställer rätten att höras, beaktas vid tolkning och genomförande av brottsoffers rättigheter.

Det finns idag en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och en nationell plan mot rasism och liknande former av fientlighet och hatbrott. I regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter är inte brottsoffer en grupp som uppmärksammas.

Länder som säkerställer att stöd till brottsoffer ges i enlighet med långsiktiga strategier har bättre förutsättningar att effektivt stödja offer än de som baseras på individualiserade, kortsiktiga beslut. En nationell strategi för brottsofferarbetet skulle inte bara höja statusen för brottsofferfrågor, utan även skapa överblick, tydlighet och markera långsiktighet på brottsofferområdet.

Förhoppningsvis kan den nationella strategin för att bekämpa våld mot barn i framtiden samordnas med den nationella strategi som behövs för att skapa tydliga målsättningar för brottsofferarbetet i Sverige.

Utredningen har föreslagit att Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket ges i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser om barns våldsutsatthet och barns rättigheter. Även i det här sammanhanget är det viktigt att insatserna bygger på ett tydligt brottsofferperspektiv, och att de samordnas med insatser, helst i enlighet med en långsiktig plan.

Barns röster och barnanpassad information

Barn som är brottsoffer och vittnen till brott ska enligt barnkonventionen ha möjlighet att utöva sin rätt att fritt uttrycka sina åsikter. Barn ska ges snabb och tillräcklig information av rättssystemet. FN:s barnrättskommitté har framhållit att barns åsikter tillför relevanta perspektiv och erfarenheter och ska beaktas vid beslutsfattande, utformande av politik och utarbetande av lagar och/eller åtgärder som rör barn samt vid utvärdering av desamma.

Våldsutsatta barn i Sverige får inte den information de behöver och har rätt till. Barn har i utredningen om att bekämpa våld mot barn framhållit att barns röster behöver stärkas och tas på betydligt större allvar, och särskilt i relation till föräldrarnas röster.

För att kunna skapa ett barnvänligt rättssystem är det helt avgörande att rättsväsendets aktörer tar reda på hur barn förstår rättsprocessen och vilken information de får.

Det saknas en heltäckande bild av hur många brottsutsatta barn som får information, liksom av hur de upplever den. Med dessa utgångspunkter behövs en övergripande analys av hur information ska förmedlas till den här gruppen så att de nås av den information de har rätt till. Särskild uppmärksamhet behöver ägnas åt barn som lever i skyddat boende och barn med neuropsykiatriska funktionshinder.

Brottsoffermyndigheten tar i sin roll som Kunskapscentrum fram en stor mängd information, och en betydande del av den informationen är riktad mot barn och unga. I enskilda uppdrag har myndigheten genomfört studier med barn och unga för att få veta vad de tycker. I myndighetens verksamhet som informationsförmedlare är det viktigt att på ett mer konsekvent sätt kunna genomföra undersökningar med målgruppen brottsutsatta barn för att få en förståelse av deras behov och åsikter om rättsprocessen, och den information som finns tillgänglig.

Att ta del av barns röster, inför och efter informationsinsatser, är helt centralt för att myndigheten ska följa upp de huvudsakliga målsättningar som har identifierats i uppdraget med Kunskapslyftet; att ta fram rutiner för att göra bedömningar av vad som är barnets bästa i relevanta situationer i myndighetens handläggning, att göra myndigheten känd, tillgänglig och anpassad för barn som är brottsoffer och att genomföra de utbildningsinsatser som behövs.

Ersättning till sökande som företräds av särskild företrädare

Genom en ändring 2021 i lagstiftningen om särskild företrädare för barn utvidgades uppdraget som särskild företrädare för barn till att numera omfatta att den särskilda företrädaren ska ta till vara barnets rätt vid åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. Att barns rättsliga ställning har stärkts genom att uppdraget för särskilda företrädare utvidgats är i grunden positivt. Utvidgningen av uppdraget genom de nya reglerna har dock lett till betydande tillämpningsproblem som påverkar barns möjligheter att få brottsskadeersättning.

Rätten till brottsskadeersättning förutsätter att barnets eventuella försäkringsskydd kontrolleras. Försäkringssekretess och dataskyddsregleringen förhindrar att försäkringsbolagen delar information med andra än försäkringstagaren. Det är ett problem att försäkringsbolagen som regel inte lämnar ut information om barnet är försäkrat hos dem till den särskilda företrädaren, på grund av sekretess. Det gör att den särskilda företrädaren måste kontakta vårdnadshavare för att få informationen, vilket är problematiskt på grund av motstående intressen som finns när företrädaren förordnas.

Det är osäkert om försäkringsbolag kan bistå särskilda företrädare utan stöd i författning. Sammanfattningsvis har den ändring i lagstiftningen som var avsedd att gagna brottsoffer lett till hinder för dem i deras möjligheter att kunna få ersättning. Från ett barnrättsperspektiv krävs det därför lagändringar som gör att den särskilda företrädarens uppdrag även innefattar uppgiften att ansöka om försäkringsersättning för barnet.